



Habitar la formació de persones adultes



editorial

carpeta

Usual rima amb mansesa? Des del malestar al bon viure: una consciència crítica que canvia a cadascú i al món des de l'estil de vida i des del treball

Lucia Bertell • 7

Les altres alfabetitzacions. Habitar l'educació d'adults: el treball dels nous educadors d'adults i l'aprenentatge al llarg de la vida

Paula Guimarães, Institut d'Educació, Universitat de Lisboa • 26

Formar-se per a la vida o viure l'educació i la formació?

Licínio C. Lima, Universitat de Minho • 36

Habitar l'educació de persones adultes. Un espai, encara, per a la cura

Clara Arbiol Gonzalez, Universitat de València • 43

Una formació de persones adultes singular que arrela...

Maria Dolores Jurado Jiménez, Universitat de Sevilla • 51

contínua

Refundar la crítica en educació en els temps de capitalisme globalitzat

Marco Raúl Mejía J., Planeta Paz, Expedició Pedagògica Nacional • 65

persones, territoris i experiències

Educació al llarg de la vida i pràctiques educatives

Rosa M. Falgàs, ACEFIR i Joan Tañà, CFA Nou Girona i ACEFIR • 81

Algunes reflexions sobre el quefer docent des del centre d'FPA que co-habite

Iolanda Corella i Llopis, Centre Públic Municipal d'FPA d'Almussafes • 87

Habitar el món: un projecte d'educació pel desenvolupament

Gemma Villanueva Bohigas, Centre d'E. P. A. Camp Rodó, Palma • 97

Formació de Persones Adultes: El territori com espai de vida educativa...

Dolors Monferrer Ferrando • 106

Aula 3: teatre al CEPA Son Canals

Maria Josep Carrasco Escandell, CEPA Son Canals • 111

investigació

Universitat i neoliberalisme: performativitat, competitivitat i productivisme

Alfredo Veiga-Neto, Maura Corcini Lopes • 121

Pedagogia crítica i decolonial en els temps de Trump. Entrevista a Peter McLaren

Pablo Cortés-González • 133

arxiu dialogica

La Troca, una escola comunitària de formació de persones adultes

La Troca • 147

fotografia

Seminari: educació popular, acció sociopolítica i ciutadania, 2005 • 155

llibres

Freire y educación. Antonia Darder • 157

Reiventando Freire. Moacir Gadotti; Martin Carnoy, Organitzadors • 158

Sumari

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitzi el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

Una formació de persones adultes singular que arrela de forma compromesa i compartida

María Dolores Jurado Jiménez, Universitat de Sevilla
Traducció: Rosa Navarro i Juanma Sanchis



1. Introducció

El nucli d'aquest treball, denominat "Habitar la formació de persones adultes" porta a qüestionar, analitzar, reformular, aprendre o sistematitzar aspectes que parteixen d'aquests dos interrogants centrals: realment estem disposats a eixir de la "zona de confort" i apostar a un altre tipus de formació? Quin tipus de formació de persones adultes permet actualment arrelar de forma compromesa i compartida? Això ha suposat parar-se a reformular el concepte de formació de persones adultes des de la humil mirada de la pedagogia i des de la distància i la vinculació al mateix temps, perquè el nostre àmbit de treball actual és un altre.

Aquest plantejament de formació de persones adultes, s'ha cristal·litzat a partir de la participació i l'anàlisi d'algunes experiències compartides en el context espanyol (Comunitat Valenciana, Sevilla i Barcelona), que van més enllà de tot procés tecnoburocràtic, en què s'ha donat una gran implicació en la projecció i gestació d'espais d'educació compromesa. Una formació en què les persones deixen de ser considerades com a números per a convertir-se en subjectes i col·lectivitats creadores, així com eixos centrals d'una formació que genera esperança i proposa desafiaments compartits. Espais compartits des dels quals es tracta les persones de tu a tu, amb afecte i estima, des d'una inclusió activa i efectiva, que ajuda a comprendre els processos de construcció de coneixements com a nexes dialèctics entre: sabers, experiències, pràctiques i teories compartides que travessen les auto/biografies singulars (però també les col·lectives) i les reformula des d'òptiques i anàlisis diverses, a la llum de la conformació de l'experiència educativa, política, ètica i socialitzadora, continguda en elles.

En aquest treball es fa al·lusió a qüestions, reflexions i valoracions d'allò que s'entén per "habitar la formació de persones adultes" que porta a transitar les tortuositats de teories i praxis diverses i que constitueixen "llavors que posen arrels" en temps convulsos. La metàfora de l'arrel, s'ha pres per la preocupació de la situació actual, no sols formativa, sinó general, donat que impera la comercialització a gran escala de productes manipulats genèticament, que aposten per la infertilitat com a mitjà d'enriquiment d'uns pocs, amb la complicitat i manipulació de molts altres, que es mostren impassibles o que estan en situacions de supervivència extrema. Tots carreguem amb responsabilitat en aquest procés, encara que des de nivells i situacions en desequilibri.

2. Espais de Formació de Persones Adultes en el context espanyol

La formació de les persones adultes tal com es coneix actualment en l'Estat Espanyol, comprendria diversos nuclis, com s'exposa a continuació:

- a. D'una banda estan les ofertes formatives que s'ofereixen des dels Centres d'Educació de persones adultes. Aquestes són molt diverses i heterogènies, perquè en els dits centres no sols "s'alfabetitzà" sinó que també s'aconsegueix que l'alumnat obtinga titulacions com la d'Ensenyança Secundària Obligatòria —ESO—, es forme per a superar les proves que donen accés a estudis professionals de Grau Mitjà o de Grau Superior, o inclús per a l'estudi de diferents idiomes, o per a traure's el permís de conduir o que obtinguen certificats oficials per exemple d'informàtica. Açò ha suposat que aquests espais formatius s'òbriguen també a les persones joves, creant-se així espais intergeneracionals de formació. En aquests centres també es donen possibilitats de tindre espais compartits per a aprendre altres coses menys encasellades en una formació reglada i més lligada a l'art o a la cura personal o a l'enriquiment cultural, com dibuix i pintura, practicar ioga o conversar sobre l'últim llibre llegit, entre altres. Amb això, es pretén donar respostes a les diverses necessitats detectades o explicitades per les persones d'aqueixa comunitat o entorn, ja que les inscripcions, a diferència d'altres modalitats de formació són voluntàries. Les persones que habiten aquests espais de formació permanent són molt diverses, i encara que generalment, són persones que busquen donar respostes a diverses necessitats considerades d'un altre orde, de vegades inclús freqüen els límits de no tindre cobertes les necessitats bàsiques, són estigmatitzades o marginades socialment. Per tant, els professionals compromesos amb aquest tipus de formació, encara que heterogenis i diversos, han de disposar de diferents formes de plantejar els compromisos, les relacions humanes, les metodologies, els suports teòrics, les apostes sociopolítiques i ètiques aparellades a la formació, etc. Tot això converteix aquesta formació de persones adultes en espais singulars i idiosincràtics interessants per a estudiar-los, perquè solen treballar amb poblacions que queden al marge, que són "expulsades" o excloses del sistema reglat de formació o de l'ocupació, o que pertanyen a grups culturals minoritaris. És important diferenciar aquest tipus de formació de persones adultes d'un altre tipus de formació que no és objecte d'aquest treball però que es deixa reflectit per a contextualitzar els epígrafs següents:
- b. Per a aconseguir donar respostes a altres necessitats, no precisament d'orde bàsiques, també es pot considerar que les universitats obrin espais perquè les persones adultes reprenguen els seus estudis incomplets. De vegades, en les aules dels cursos de Graus i Postgraus algunes persones adultes reprenen els seus estudis que per diferents raons s'havien quedat incomplets, i s'entremesclen amb un nombre important de joves que segueixen el procés reglat d'estudis acadèmics. Algunes d'aquestes persones reprenen la universitat

després d'haver passat per centres educatius de persones adultes, amb tot el canvi que això suposa en la comprensió i acceptació de models d'ensenyança i aprenentatge diferent. Però també, des de fa algunes dècades, es creen espais d'estudis universitaris per a persones majors de 50 anys que puguen reprendre estudis específics com a “persones adultes majors” des de l'opcionalitat, com un mitjà d'ampliar aprenentatges i compartir-los amb altres persones pròximes en edats i interessos.

- c. I també, està la formació permanent de professionals i persones que, voluntàriament o de manera forçosa, reciclen els seus coneixements de: oficis, idiomes, tecnologia, etc.

Tot això, constitueix un bagatge heterogeni en allò que es denomina formació de persones adultes, es trenca així amb la idea que la formació és només per a un període de la vida i emergeix “l'exigència” d'aprendre al llarg de la vida i no sols en finalitzar una etapa laboral, o “d'aprendre a aprendre”. I això té un doble tall, perquè d'una banda, està la possibilitat que la formació de les persones adultes quede,

“al servei d'una política que carrega els individus amb la responsabilitat principal de la solució d'uns problemes que estan “produïts” socialment (...) en el discurs de l'aprenentatge al llarg de la vida que ha redefinit un problema de mercat de treball i d'ocupació, que s'està generat en el procés econòmic capitalista, com un problema de qualificació i competència que podria resoldre's (i políticament “hauria de” fer-se) suposadament mitjançant un esforç de les persones que aprenen” (Dausien, 2018, vol. 24)

I d'altra banda, està la possibilitat de crear espais socials i socialitzadors crítics, en el sentit que ho planteja Mayo (2012: 77), és a dir, que “una persona crítica accepta la tensió entre la crítica i la prescripció”, que comporta obligacions o manaments preestablits. Açò permet que la formació siga un “eix vertebrador” de possibles espais generadors de formes de vida singulars i significatives, que ajuden a revisar les postures existencials i les accions sociohistòriques, ètiques, polítiques o econòmiques de les persones i els col·lectius. És a dir, apuntar a una formació més emancipadora i creadora d'espais de convivència solidaris que partisca d'un treball seriós i compromés, reflexiu i dialògic, que ajude a restaurar la dignitat humana i aposte per transformar condicions i situacions de desigualtat i injustícia.

3. Diferents formes de “vivenciar” espais de formació de persones adultes

En funció d'allò que anteriorment s'ha exposat, els centres educatius dedicats a la formació de persones adultes, es poden prendre com un tot o com un conjunt de cèl·lules o partícules que poden optar per facilitar un tracte “clientelar,” on la perso-

na és considerada com una mercaderia “d’usar i tirar”, perpetuant així la crítica situació, no sols educativa, sinó també: social, política, ètica, econòmica, cultural, de salut, etc., que es viu actualment. D’aquesta manera, la formació passa a ser un eix fonamental per a la reproducció i no per a l’evolució (Bordieu & Passeron, 2008) fent-se còmplice de societats industrialitzades i militaritzades, que necessiten mà d’obra qualificada que mantinguen i perpetuen les estructures actuals i segueixen sense canviar-se els processos en què aquest tipus de societats se sustenten.

Però, també hi ha altres opcions, que són considerades diferents, i que més enllà d’entrar en aqueixes dinàmiques de tracte “clientelar”, es pren la formació com a vies i espais per a co-construir i facilitar la vida en un altre sentit, necessari per a gestar un altre tipus de desenvolupament humà i social. És a dir, s’aposta per un tipus de formació específica que apunta a la germinació d’espais actius, que construeixen entorns vius, a nivell social i associatiu, en benefici no sols del particular, sinó essencialment socialitzadors, de presa de consciència i replantejaments polítics, socials i comunitaris, on tinga cabuda l’aspecte col·laboratiu a través d’accions diverses.

Aquesta formació, es podria plantejar com una aposta en la construcció humana, que s’allunya d’un sistema patriarcal i que segueix altres principis que han permès que la vida continga altres sentits. Aquests espais formatius tenen present essencialment tres eixos que es vinculen amb suports teòrics variats, entre els quals es destaca l’anàlisi transaccional plantejat per autors com Berne (1981), que és reprès per a plantejar la investigació autobiogràfica (López Górriz, 2008) o per a defensar un altre model de relacions humanes (Naranjo, 2013) i que considera fonamental per a la creació d’una educació existencial i social els eixos que s’exposen a continuació:

- Un eix que ordena internament i que necessita equilibrar-se, tant internament com externament, posicionant-se en el món des de dimensions vitals i existencials, però inherents a les dimensions sociohistòriques, ètiques, polítiques i econòmiques.
- Així com un eix que es mostra compassiu, solidari, pròxim a l’altre, en sentit protector i cuidador, però sense caure en els extrems de sobreprotecció o anul·lació de voluntats en exercir aquests rols, sinó que constitueix una aposta des de l’acompanyament i la interrelació per obrir-se a la potencialitat continguda en cada subjecte i en cada col·lectiu. Aquest eix no s’entén dissociat d’una reflexió compartida socialment de les experiències singulars per a poder connectar-les amb experiències socials que obriuen possibilitats de desconstrucció i reconstrucció des d’una perspectiva dialèctica.
- I un tercer eix des del qual poder donar brida a la part més instintiva i intuïtiva de la persona com a ésser singular però també com a ésser socialitzador i social, que s’obri a la possibilitat de repensar, crear i recrear-se de forma singular però també des d’una lògica més universal i interconnectada amb el comú.

Apuntar a la comesa de la formació de persones adultes des d'aquesta última percepció és complex i, de vegades, contradictori. Per això, requereix plantejar qüestions com les que s'exposen en els posteriors apartats, sense descartar que puguem contemplar-se altres amb posterioritat.

4. La formació de les persones adultes i la importància de l'espai i la gestió de les relacions i vincles afectius-amorosos

Els centres i espais de formació de persones adultes, generalment situats en pobles o barris, no s'entendrien de la mateixa manera sense analitzar les relacions que aquests plantegen amb el context i les comunitats en què s'insereixen. Per tant, les seues dinàmiques, accions i intervencions requereixen anàlisis singulars.

Les experiències formatives han sigut interioritzades i integrades en funció que hagen sigut viscudes des de lògiques concretes i associades a vivències positives, negatives o com quelcom que queda fora de l'abast de la persona. Per tant, analitzar les estructures que aquestes vivències adopten és important per a determinar una certa creació i formació deslligada o relligada a experiències prèvies que poden condicionar o cobrar sentits diferents en donar valor a la història singular des d'un plantejament de ser i construir en col·lectivitat. Això suposa un pas important en aquests processos de reconèixer-se i compartir-se amb altres persones des d'un treball crític, participatiu i compartit. I açò ocorre no sols en espais estancs i delimitats, ja que la formació de persones adultes traspasa les "barreres" edificades per a tal fi, ampliant-se també a espais comuns com: carrers, jardins, centres culturals o associatius. Aquesta obertura pot crear experiències que permeten obrir-se a una presa de consciència no sols des de l'abstracte i deslligat de la vida, sinó des de la vida mateixa reflexionada i sentida en col·lectivitat.

Qüestionar el "paraigua" de la institució abstracta, des d'una perspectiva de gestió humana de les accions que es promouen en elles, ha sigut imbuïda per relacions de poder molt determinades i poc visibletzades. I en canvi, prendre la responsabilitat col·lectiva i singular i institucional, requereix un procés important de conscienciació social, cultural, ètica, política, econòmica i existencial; que al seu torn és gestat a partir de vincles i relacions i interaccions col·lectives.

Per això, realitzar propostes de formació amb les persones adultes, que siguen considerades com quelcom que toque els seus interessos particulars i que puguem convertir-se en interessos col·lectius o que, al contrari, es perceben com a interessos col·lectius i siguen apropiats com a singulars, requereix temps i esforç col·lectiu, i sobretot, la realització d'anàlisis profundes sobre la construcció dels espais formatius. Crear propostes comunes a totes les persones i al mateix temps de ninguna en concret, requereix un procés deliberatiu, formatiu i participatiu important, on molts dels aprenentatges adquirits siguen qüestionats a través de les relacions que es gesten. No

és fàcil assumir les pròpies contradiccions, ni tampoc evidenciar les dels altres, perquè siguem l'eix d'una formació que es concep com un procés complex i permanent.

En aquesta formació de persones adultes, els rols poden ser diversos però és important gestionar-los d'una manera equilibrada, compartida i compromesa perquè el coneixement siga co-construït i genere fissures amb els models educatius academicistes més tradicionals o cognitius. Això comporta crear un marc educatiu-polític, sociocultural, ètic i de vincles, on es compartisca el nexa entre l'ensenyança i l'aprenentatge com bidireccional. És a dir, aquesta formació està continguda en formes obertes de relació que ajuden a la creació de línies formatives crítiques i poc estructurades, donant marge a la llibertat de creació i a l'originalitat i iniciativa; així com al respecte, el diàleg i la no-violència fortuïta i destructiva, en dialèctica amb un marc prescriptiu. Això permet dotar les persones i col·lectius no sols de recursos i tècniques diverses que s'incorporen com a elements essencials en la integració de canvis constants, sinó a indagar i investigar processos d'ensenyança-aprenentatge que creen i creguen en la importància d'obrir-se a les potencialitats emancipadores i transformadores contingudes en la formació.

Construir una consciència analítica i crítica que integre la forma de construir les relacions humanes en la vida i per a la vida, passa per processos formatius idiosincràtics que construeixen o destrueixen tant les mirades existencials (cap a si, cap als altres i cap a la forma d'estar, sentir, pensar o actuar en el món), com els: pensaments, sensacions, emocions, sentiments, intuïcions, creences i vincles afectuosos. Una part important dels espais de formació de les persones adultes mostra afinitat per analitzar com es construeix el coneixement, partint no sols de qui som i com actuem, sinó també entorn de quins objectius o dinàmiques (vitals, polítiques, socials, culturals, ètiques o existencials) es donen a través de les relacions humanes.

La dita formació invita a reprendre la importància de qüestionar la “família humana interna” que ens constitueix segons Naranjo (Diaz Deus, 2015). Aquest autor planteja la necessitat de transcendir la ment patriarcal i no sols pels vincles més directes amb la pròpia família sinó a l'interior de cada persona —el principi patern, matern o de xiquet/a que regeix la nostra visió i acció en vida—. La consciència injectada a través de l'educació per a expandir-la des d'experiències particulars i socialitzadores.

El tracte i els vincles afectius entre les persones que comparteixen espais de formació siguem professionals, alumnat o persones encarregades de diferents funcions laborals és essencial per a construir coneixements. El tracte singular, particular i de forma diferenciadora, permet que no accentuen les desigualtats de partida (socials, culturals, econòmiques i de nivell formatiu), sinó que puguen integrar-se des d'altres respostes més justes i obertes. Igualment, és important que s'analitze en profunditat des dels espais formatius el tipus de relacions que es gesten (més horitzontals o més jeràr-

quiques) i si són construïdes des de perspectives més adaptatives als sistemes socioculturals i econòmics imperants o més analítiques i crítiques amb els mateixos. Es tracta que els espais formatius permeten a través dels vincles afectius i amorosos perforar pels clivells, apuntant a comprendre des de la compassió i gestar condicions perquè es donen canvis i transformacions, que encara que siguin xicotets puguen ser profunds.

Tractar-nos i vincular-nos com a persones adultes, passa per un procés formador important que necessita analitzar: conductes, actes, impulsos, sentiments o penaments que ens van configurant com a subjectes. També en aquestes relacions la qüestió del poder i la forma d'assumir-lo, com ja plantejara Freire en les seues obres, és un element central per a una educació emancipadora i alliberadora. Tot això invita que les metodologies formatives siguin vives, dinàmiques i pràctiques, sense deixar de costat el suport teòric i procurant que a partir del coneixement co-construït i compartit es gestee la teorització, però aquesta vegada, connectada i amb sentit des de la vivència i praxi del procés formatiu. Aquest procés parteix del singular i de l'entorn real per a donar un marc configuratiu a l'experiència social i socialitzadora, permetent reflexions sobre allò que s'aprén i el procés d'aprenentatge que facilita dita co-construcció i que guia en la reflexió, l'acció i la intervenció.

5. Característiques singulars d'apostes formatives en temps convulsos

Actualment, constitueix un repte donar un gir a la formació en què hi ha calat quasi exclusivament la motivació per l'obtenció de títols i per prioritzar les exigències acadèmiques guiades pels models polítics i econòmics en què se sustenten l'enfocament positivista i tècnic racional, i que acreix les desigualtats socials i afavoreix "l'esclavitud" laboral i la mercantilització de l'educació. És a dir, constitueix tot un desafiament actual donar un valor a la formació de manera que aquesta no es convertisca en una qüestió purament instrumental o academicista i que seguisca un orde social, econòmic, ètic i cultural que "roba la vida" (havent d'invertir més temps en treballs per a cobrir les necessitats bàsiques) en pro d'una expansió tecnològica de consum, que respon a clars interessos hegemònics potents.

Aquest sistema formatiu que parteix de ments fredes i analítiques, atenta contra els valors i dinàmiques de relació més humans, que es veuen inserides en una racionalitat egocèntrica i calculadora, que cala profundament en el pensament i relacions sistèmiques de les col·lectivitats. Això és traduït en les institucions educatives donant prioritat a unes "competències" sobre altres, que són exigències que provenen del món empresarial i militar, que aposten per la divisió tècnica i jeràrquica del treball i els seus corresponents correlats formatius, amb els seus propis sistemes d'avaluació i control externs.

Habitar la formació de persones adultes passa per apuntar a la configuració de societats realment democràtiques. Això requereix, entre altres qüestions, prendre

consciència del món productiu en què ens inserim com a grups humans. Fins ara, s'ha apuntat que les elits siguen formades d'una forma molt exclusiva i selecta, quedant altres persones amb qualificacions específiques en rangs de quadres intermedis i també una gran multitud que es formada però en capacitacions generals polivalents, donant lloc a manejar bé els interessos de consum, creant-se borses de persones desempleades que es veuen abocades a mobilitats forçades, generant un important desmembrament social. Tot això insereix tendències actuals de donar rellevància a la dimensió positivista i tecnocràtica de l'aprenentatge. Encara que també aquest tipus de formació és recolzada i influïda per models psicològics cognitivistes que se centren en l'autogestió del coneixement, apartant del focus la dimensió de responsabilitat social, política i ètica que conté drets i obligacions i que requereix ser revisada en profunditat per a apuntar a altres enfocaments i interessos.

I d'aquesta manera, es creen exigències als subjectes, dels quals s'espera que, de forma aïllada o particular, “empreguen accions que reorienten les seues vides a la llum d'opcions que la majoria de les vegades només contemplen parcialment (...) s'exigeix als subjectes una espècie de reflexió duradora sobre la seua biografia i identitat social” (Dausen, 2018). En aquest sentit, aquesta autora planteja que en la formació de les persones adultes “l'aprenentatge biogràfic” pot ser pres com un aprenentatge formatiu o investigador, una tècnica o ferramenta més al servei d'allò que ella denomina la “lògica de l'aprofitament”, en detriment d'una comprensió de la formació de les persones adultes que ajude a desplegar les capacitats personals i interessos formatius de les persones, quan s'integra l'anomenat “aprenentatge biogràfic com a pràctica política reflexiva”.

Una de les opcions com a col·lectiu és continuar contribuint que les situacions formatives perpetuen allò que ja existeix. I altres opcions passen per replantejar i qüestionar de forma crítica la contribució o perpetuïtat de la forma d'acció o intervenció de cada persona i col·lectiu, que a través de labors quotidianes, contribueix (de forma conscient o no), que aquest sistema es perpetue o canvie. L'aposta implica posicionar-se i aclarir aqueixa “tensió” entre crítica i prescripció, per a donar algun gir, que encara que siga xicotet, contribuïska a gestar canvis que puguen “germinar” en alguna transformació més àmplia. Aquesta última posició implica “preus alts” i en unes institucions es fan més evidents i costosos que en altres, arribant a afectar nivells de salut (mental, emocional o físicament) i de ruptures de llaços o vincles.

És a partir d'aquest posicionament com el sentit i el valor de les identitats construïdes en col·lectivitat en els espais formatius de persones adultes, donen valor al coneixement i saber popular i a les experiències particulars que contenen una part de construcció sociohistòrica i d'universalitat important. Aquestes es reforcen per a qüestionar les accions que s'encaminen a beneficiar el poder constituït des de la imposició, ja siga encoberta o no. I per tant, això comporta que se li done un valor di-

ferent a aspectes essencials que ens constitueixen com a sers humans i es legítim i done valor a formes diferents d'entendre i construir la vida.

Aquesta idea invita a recuperar l'essència mateixa de la riquesa que suposa incloure la diversitat (cultural, social, econòmica, etc.) en els espais formatius com a mitjans de gestar no sols qüestionaments i coneixements d'allò que ens aproxima o ens diferencia d'altres cultures i persones, sinó també com un mitjà de germinar una major autoestima singular i al mateix temps comunitària, sense caure en extrems i riscos de rebuig d'aqueixes altres persones diferents i a vegades sentides com "ameaçadores" per allò que de qüestionament sobre la pròpia vida suposa, obrir-se a altres formes de coneixements i experiències de vida, cosa que es percep com un possible desmembrament o desestabilització dels sistemes coneguts i rígids.

Donar valor i traslladar aspectes analitzats i experimentats de les experiències formatives, suposa realçar alguns perquè poden traslladar-se i gestar-se amb una altra singularitat en altres espais i temps, amb altres persones, obrint-se altres possibilitats de formació que donen respostes alternatives (no efímeres o inserides en modes passatgeres) en moments importants "d'inèrcia que uniformitza". Qüestionar certs debats i llenguatges actuals inserits en discursos utilitaristes que s'emmarquen quasi exclusivament a aconseguir resultats, més que donar respostes de qualitat a les necessitats sentides o percebudes, és un element important en aquest tipus de formació crítica i analítica, que apunta a recrear valors fonamentals per al desenvolupament personal i social.

La formació de persones adultes es concep com un repte, si es considera com un procés que ajuda a reprendre "el viatge de l'aprenentatge" cap als coneixements que són co-construïts i compartits de forma compromesa. Aquests coneixements no sorgeixen en el buit o del no-res, perquè cada persona porta coneixements previs que a través d'aqueix procés formatiu integra, avalua o desconstrueix per a donar forma conscient als mateixos i els reconnecta amb aqueixos altres coneixements que va integrant a través dels grups amb què es forma.

Per tant, aquest tipus de formació té la particularitat d'integrar les experiències i prendre les persones des de la seua singularitat, alhora que genera processos d'acció, teorització i implicació social-política-educativa compartides, connectada amb les realitats en què està immersa i vincular-la a coneixements que difereixen dels acadèmics o mecànics en què se sustenta gran part del sistema educatiu actual, mostrant-se com el reeixit o vàlid socialment. Es perd de vista "l'èxit vital" que plantegen autores com Novo, la qual el defineix com aquell que "no és una meta sinó una forma de caminar" (Novo, 2017: 9). I com bé exposa l'autora, això invita a considerar cada vida com a una obra d'art (inèdita), confiant en l'improbable, establint prioritats de la mà dels somnis, canviant la lent per a canviar la ment o aprenent a manejar amb trellat el nostre temps.

Aquest plantejament incita a conèixer-se i cuidar-se més en profunditat, sense idealitzar egocèntricament la forma de ser, passant per la necessitat de qüestionar-se (no sols de forma racional o raonadament, sinó des de dimensions més existencials, emocionals i afectives) sobre allò que necessitem curar, reformular o aprendre. I encara que aquest coneixement porta a un treball profund amb nosaltres mateixes, no pot desprendre's de la construcció a partir del coneixement gestat i arrelat en les relacions i els vincles que creem amb les altres persones de l'entorn, així com la importància dels contextos en la perpetuïtat o facilitat per a relligar-se o desplegar-se. I tot això passa per un procés formatiu integrador de reconeixement de la dignitat com a sers humans, que apunta a una distribució més justa i democràtica del poder en general i del poder de decisió en particular i tot el que això comporta.

Actualment, constitueix un repte important per a la formació de persones adultes poder donar forma, reorganitzar i orientar els aprenentatges i incloure'ls a manera de reflexió singular i social en "les motxilles de les experiències formatives", enteses aquestes en sentit ampli. És a dir, s'integren i analitzen experiències formatives creades tant en espais institucionals (escoles, famílies, sindicats, grups o col·lectius informals, etc.) com per altres vies (televisió, ràdio, fotografies, espais públics, etc.) i que ajuden d'una manera més analítica i crítica a apuntar a allò que es desitja aconseguir, ja siga per inquietuds personals o per necessitats acadèmiques i compromisos o millores personals o professionals. No es tracta d'una formació que "es queda" només en l'esforç, l'estudi, la voluntarietat o la responsabilitat pel que fa a dibuixar una projecció personal o col·lectiva i grupal; sinó que aquest procés formatiu passa per prendre consciència al mateix temps que remoure consciències, que siguen la base de les accions i intervencions, activant mecanismes d'implicació singular i social activa en aquests processos formatius, assumint compromisos i responsabilitats dia a dia.

Això comporta una tasca complexa, per a totes les parts implicades (professionals, alumnat i l'entorn) perquè requereix canviar el "xip" d'aconseguir o expedir només un títol o una formació. És a dir, es tracta no sols de donar un gir a l'experiència formativa en si mateixa, sinó que requereix a més de conèixer els interessos, antecedents acadèmics i/o personals, les motivacions o concepcions prèvies, apuntar a reflexions sobre les experiències individuals que ajuden a extraure experiències socials. I per tant, suposa reviure i reordenar experiències (a vegades negatives o traumàtiques de fracàs escolar, personal, laboral, etc.), a partir que es gesten vincles de confiança, esperances i qüestionaments diversos, que a vegades desborden les "parets o murs" dels espais formatius.

En aquest sentit, un dels reptes dels professionals d'aquesta formació és aprendre de cada moment de forma analítica i crítica, assumint aprenentatges a partir d'errors i dificultats, tractant de comprendre i sistematitzar el potencial complex i contradictori al qual s'enfronten en la tasca formativa quan és habitada amb consciència.

Aprendre junts i reformular: pensaments, sentiments, inquietuds, intuïcions, emocions, etc., invita a reformular-nos com a persones en processos educatius permanents, l'entrega, motivació i formació dels quals és un continu anar i vindre que travessa tot un procés d'acompanyaments i de ser acompanyats.

6. Experiències singulars de formació de persones adultes que tenen arrelament i s'expandeixen “rizomàticament”

La formació de les persones adultes no passa per ser un simple exercici intel·lectual, sinó una experiència compartida i vívida, construïda des del dolor que evocuen moments i situacions experimentades com injustes i desequilibrades, tant pròpies com estranyes, però també des del plaer, l'amor, l'esperança, la il·lusió i els somnis que impliquen estar i sentir-se vius. És a dir, creure i crear el compromís que aposta pels canvis i gestionar equilibris interns i externs, en si mateix i en el vincle amb la col·lectivitat i l'entorn, apuntant a crear equilibri en les “balances”: emocionals, relacionals, d'oportunitats laborals, econòmiques, etc. Valorar justament el procés formatiu que es focalitza en l'aprenentatge que dona sentit a la vida des d'una mirada existencial i social al mateix temps, constitueix encara un repte en les institucions educatives.

Aquesta formació de persones joves i adultes, requereix repensar-se necessàriament, perquè tal com s'ha conegut en diversos contextos, ha creat espais on les persones trobaven: il·lusió, vida, emoció, sinèrgies, eines, cooperacions i contencions amoroses diverses. I des d'elles es podien prendre impulsos davant de situacions i experiències difícils i complexes d'abordar. Aquests espais han constituït un eix fonamental en diferents sentits: recuperació d'il·lusió i motivació per l'aprenentatge, recuperar una memòria històrica oblidada, integrar les experiències personals en uns marcs amplis on es comprenen de manera social i en un marc i entramat que passa del particular al col·lectiu. La col·laboració i el compromís ha sigut l'eix que li ha permès ser diferent d'altres models o plantejaments formatius.

Aquests espais formatius han apuntat a la pràctica reflexiva constructiva que ajuda a adaptar-se i reinventar-se de forma compromesa, enfront de les diverses realitats socials donant respostes educatives i facilitant la cohesió en l'entorn educatiu i cultural del municipi, la barriada o la ciutat en què s'insereix.

Alguns professionals junt amb l'alumnat d'alguns centres de formació de persones adultes, ja porten alguns anys o dècades, apostant per crear espais en aquest sentit. I a manera d'exemple, encara que sent conscients que és només una part del que pot haver-hi en tot el context espanyol, ací es fa una menció especial a les trobades de les “Escoles d'Estiu” de formació de persones adultes, que, des de fa alguns anys, se celebren en distints punts de la comunitat valenciana impulsats per TAREPA (Taller per a la Renovació Pedagògica en la Formació Permanent d'Adults) i l'Institut Paulo Freire, amb la col·laboració d'altres organismes i entitats.

A través d'ells, s'impulsen reflexions i accions de pràctica i teoria formativa compartides en espais interactius de convivència i col·laboració entre: educands i educadors, professors, mestres i alumnes de distintes procedències, professions i interessos formatius. Aquests durant uns quants dies continus, participen activament i lliurement en tallers i seminaris diferents, amb la idea de debatre i actualitzar temes que preocupen o interessa reflexionar o ampliar. Es generen així xarxes d'aprenentatge, relacions i vincles afectius que s'entrecreuen entre pràctiques educatives i d'ètica professional i humana.

Aquestes trobades formen part també d'una labor activa molt important en el compromís i la implicació formativa amb les persones adultes, per part dels organismes anteriorment citats, perquè les accions socials, polítiques i ètiques es multipliquen des de fa prou anys. I com a mostra d'això, cal mencionar que en 2013, es va presentar un projecte denominat "Històries de vida. Fer i Pensar", on els i les mestres, junt amb l'alumnat de cinc centres de formació permanent de persones adultes de la Comunitat Valenciana, van reconstruir experiències educatives d'alumnat i professorat des d'una perspectiva social, cultural, política i econòmica, i que han constituït una labor important d'implicació ciutadana.

Com a mostra representativa de tot el procés formatiu i investigador, ha quedat una Guia educativa (AA.VV., 2013), on s'exposen tant alguns textos amb relats d'alumnes i mestres, com reflexions sobre el projecte de construcció i aprenentatge, tota una indagació sobre la construcció de "coneixements diversos parits" extensibles a altres contextos. A més s'han creat dues pel·lícules documentals en què es resumeix el procés creador de la guia, inclouen testimonis orals, escrits, fotografies, creacions literàries, composicions tecnològiques, etc. Encara que el projecte no es queda ací, perquè la guia i els documentals van ser exposats de forma pública, fent extensible el projecte a persones alienes al mateix, acompanyats de debats entorn dels processos formatius i a les dimensions més socials, polítiques, ètiques, afectives i amoroses i creadores o de col·laboració que se van anar construint a partir d'això. Aquests actes es van convertir també en actes educatius, socials i polítics, sent inclús alguns d'ells publicats en periòdics locals o arreplegats en articles internacionals. Aquest és tot un procés formatiu d'implicació i compromís que travessa els murs d'allò que s'ha instituït, creant consciència i labors compartides i que aposten per canvis significatius.

Aquesta experiència ha sigut excepcional en el context espanyol, perquè, encara són considerades experiències aïllades que de vegades es viuen des de la soledat de qui apunta en una altra direcció o de qui "rema a contracorrent". I al mateix temps, contenen la força de la col·lectivitat compartida, amb els seus: pros i contres, virtuts i defectes, tot un mar de contradiccions i satisfaccions. La invitació és comprendre que la passió per aprendre, descobrir i compartir no està present per si mateixa, sinó que la formació ací té la gran comesa "d'enamorar" perquè la "flama de la il·lusió" s'expandisca.

Encara suposa un repte, eixir del confort o l'esgotament que suposa l'esforç del micro per a crear llaços i gestar xarxes "rizomàtiques" que travessen les vides de les persones més enllà de la formació, ja siguin visibles o no. Aquesta ha sigut una aposta compromesa singularment i socialment de les persones que han cregut profundament en la possibilitat de canvis que es generen a partir de les experiències generades en els nuclis de la formació de persones adultes.

A través d'aquestes trobades s'alimenten les il·lusions i l'alegria de viure, però també desborden, perquè gesten coneixements i sentiments que ajuden a comprendre la crua realitat. I això pot desbordar ja que implica reptes i canvis, i a vegades no se sap bé com manejar-los, ja que no hi ha receptes ni llibres d'instruccions, només guies que orienten o desorienten. Aquestes experiències, de vegades, permeten prendre consciència de la contenció, de la no expansió de tot allò que se sent i s'és, percebent tensió creada per fluctuació de moments de frens i d'expansió.

En aquestes ocasions, l'aposta ha sigut sembrar llavors en la formació de persones adultes perquè germinen treballs: d'autonomia, apoderament, assumptió de si, comprensió del ser social i socialitzador que som, davant de necessitats latents i expressades conscientment o no. Treballar en la formació de persones adultes constitueix per als professionals tot un repte amb si mateixos i amb aquelles persones i col·lectius amb què comparteixen: espais, temps, sentiments, coneixements, afectes, etc., perquè de vegades el pes institucional i el dolor social provoca anestèsia per a no sentir i no caure en el buit profund del propi dolor, que encara que no se senta com propi exclusivament, també conté una part que ens ancora a la pròpia història, la dels avantpassats i que de vegades arrossega, perdent vitalitat, força i energia vital.

En treballar de tu a tu amb l'alumnat o amb altres professionals amb els quals hi ha sintonia quant a finalitats i valors formatius, es gesta un estat de felicitat i passió per construir conjuntament i desxifrar qüestions que inquieten i il·lusionen. I al mateix temps, sentir el pes de l'estructura social-econòmica-política i cultural que queda inserida en la institució educativa a través de l'administració o algunes de les estructures rígides de les persones que la conformen, genera un gran malestar amb què torear i aprendre a suportar sense que es done un fort desequilibri: físic, mental o emocional.

Això dona lloc a haver d'aprendre a digerir una energia densa i pesada que arriba arrasant, és com si l'altra energia recreada es diluïra i es creen "cuirasses", sentint que no es pot vibrar amb aqueixa passió de forma permanent, sinó que comporta integrar i acceptar la dialèctica que porta a generar contradiccions fortes i sentiments de deriva en un "mar amb un fort onatge". D'ací que aquests processos vivenciats puguin contindre's en espais compartits de reflexió i implicació social, que ajuden a alimentar la llavor perquè les arrels penetren profundament.

Un altre dels reptes que actualment té l'educació de persones adultes és no perdre de vista la importància de labor formativa, social, ètica i política que es fa des dels Centres de Persones Adultes, quan hi ha persones compromeses i implicades socialment amb la vida i els canvis des de cada realitat en què es treballa amb passió. A vegades, les rutines i sentir que són canvis xicotets que a penes es veuen o es palpen ni es mesuren ens oculten la labor social i política que subjau a ells. Aquests xicotets canvis són més difícils d'avaluar i requereixen altres lents, però marquen de manera expansiva tot un col·lectiu, perquè cada persona és part d'un sistema de relacions que s'expandeix i interactua recreant-se cada dia.

Bibliografia

- AA.VV. (2013). *Guia per a les Històries de vida. Fer i Pensar*. València. Institut Paulo Freire d'Espanya/TAREPA-PV/l'Ullal Edicions.
- BERNE, E. (1981). *Analyse transactionnelle et psychothérapie*. París: PBP.
- BORDIEU, P., & Passeron, J.-C. (2008). *La reproducción: elementos para una teoría del sistema de enseñanza*. Barcelona: Editorial Laia/Barcelona.
- DAUSIEN, B. (2018). "Aprendizaje biográfico" y "biograficidad". Reflexiones para una idea y una práctica pedagógicas en la formación de personas adultas. En *Revista Rizoma Freireano*, Institut Paulo Freire d'Espanya, vol. 24, Disponible en: <http://rizoma-freireano.org/aprendizaje-biografico-y-biograficidad>
- DIAZ DEUS, A. (21 de 12 de 2015). Entrevista con Claudio Naranjo sobre la educación. canal RT. Recuperat el 30 de 05 de 2018, *d'Entrevista con Claudio Naranjo sobre la educación*. Canal RT.: <https://www.youtube.com/watch?v=35i3pQNDAoc>
- LÓPEZ GÓRRIZ, Isabel. (2007). Co-construyendo un nuevo paradigma que haga emerger la vida: educación existencial, autobiografía i método. *Diálogos* 52, any XII vol.3 Barcelona: Diálogosred, 29-38.
- MAYO, P. (2012). Competencias para una formación crítica. La perspectiva de un pedagogo. En Martí Puig, M. i Gil Gómez, J. (editors). *Aprendizaje permanente. Competencias para una formación crítica: aprender a lo largo de la vida*. Xàtiva-Valencia: Edicions del Crec, 71-80.
- NARANJO, C. (2013). *Cambiar la educación para cambiar el mundo*. Barcelona: Ediciones la Llave S.L.
- NOVO, M. (2017). *El éxito vital*. Barcelona: Kairós, S. L.